

Analysis of Persian Stories (1953-1978) with a Sociological Approach

Sanaz khoshhesab *

Moosa parnian ** Sousan jabri ***

Abstract

Literary works are sometimes reflective of the social problems of the writer's age, which can be understood on the basis of the sociology of literature. Sociology of literature considers literary work a social phenomenon. Because it reflects social realities or symbolic expressions. The subject of this study is a review of "title" of Persian stories from 1953 to 1978 with a sociological approach. In this study, two historical periods have been studied. Writers of the first period (1953-1963), influenced by the special circumstances of the post-coup years, have brought pessimism, despair, sorrow and deep silence to the fictional atmosphere of these years. In the second period, writers have tried to present in fiction the incompatibility of modernity with the traditional uninfrastructural modern society and the identity crisis it has achieved. Drawing social suffering, ignorance and cultural challenges and inviting them to reform them creates a spirit of defiance in readers. The link between fictional titles selected by using climatic vocabulary (8.3%), vocabulary in relation to the modern world (7%), and foreign vocabulary (1.6%), and critical approach to modernity evident. As a result, out of the 1,200 story titles examined, 56% of the story titles somehow refer to the social and political conditions of creation.

---

* (Corresponding Author), Ph.D student of Persian Language and Literature, Razi University, Kermanshah, Iran. skh.1982@yahoo.com

** associate professor of Persian Language and Literature, Razi University, Kermanshah, Iran, Dr.mparnian@yahoo.com ir

*** Associate professor of Persian Language and Literature, Razi University, Kermanshah, Iran. sousan_Jabri@yahoo.com

Date received: 2022/02/11 Date of acceptance: 2022/06/28

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Introduction

Nowadays, literary sociology theory, as an appropriate mechanism for recognition and social and cultural analysis, has been considered by literary scholars. Among the many works, stories are more inclusive of various social issues that can be studied more deeply than the writer's community. In the meantime, the titles of the stories as the first sign that the reader is encountered, reveal the secrets of the quality and content of the work, the thoughts and feelings of the author, and especially the environmental conditions of the creation of the work. Hence, the titles of the works represent both emotional, social, historical, indigenous and climatic situations and in a wider range of metaphors, metaphors, metaphors, allegories and compositions or symbolic phrases that convey their creator's feelings, thoughts and beliefs to the audience.

The question of this research is that what the social conditions surrounding the creation of the work have had in the title of contemporary stories from 1941 to 1978?

In this research, we have analyzed the titles of Persian stories from 1953 to 1978. The research method is a descriptive analysis which is done as a library method.

Review

Much has been said about contemporary fiction and the examination of various aspects of its long and short stories. Sometimes the works of a storyteller and sometimes periodically or stylistically examine.

In general, there has not been an independent research on the topic of "title" of Persian stories from 1953 to 1978 with a sociological approach.

Conclusion

In reviewing about 1200 of the titles of stories written in the years (1953-1978), we find that bitter streaks of despair, tyranny and repression of the coup of August 1953 (1953-1963) are seen in the story plans of post-coup years. In the second period (1963-1978), reactions to the sudden arrival of modernity and its influence on the social structure of traditional Iran are evident. The findings showed that the titles of the stories were influenced by the social conditions of the creation of the work following the plotting of the story in these two historical periods.

Keywords: Sociological Analysis, Title, Short Story, Novel, Social and Political Conditions.

Bibliography

Allen, G. (2000): *Intertextuality*. London and New York: Routledge.

- Abdollahian, Hamid(2001), *Methods of Characterization*. Fiction literature, No.54, Page 62-70. (In Persian).
- Asgari Hasanakloo, Asgar(2015), *Sociology of Persian Novel*, Tehran: Negah Press. (In Persian).
- Bakhit,Fateme (2013), *Comparative Study of Title Implications in Poetry of Six Contemporary Persian and Arabic Poets (Nima,Shafiei Kadkani, Siab, Maghaleh, Darvish)*, Supervisor:Saied Bozorg Bigdeli, PhD Thesis,Tehran: Faculty of Literature and Humanities, Tarbiat e Moddares University. (In Persian).
- Dastgheib, Abdolali, (2004), *Persian Novel Analysis*, Tehran: Hoze Honari Press. (In Persian).
- Fallah Ghahroodi, Gholamali&Saber, Tabrizi, Zahra (2010), "Contradiction and Parody ", *Journal of Research in Persian Language and Literature*, University of Isfahan, No.4, page 22-17. (In Persian).
- Fotoohi, Mahmood, (2012), *Stylistics (theories,Approaches,methods)*, Voll, Tehran: Elmi press. (In Persian).
- Gari, Martin(2003), *Dictionary of literary Expression*, Translator: Mansoore Sharifzade, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. (In Persian).
- Gasemi Doorabadi, Tahere (2016), *Historical Study of Title in Persian literature (with an emphasis on contemporary Poetry)*, Supervisor: Ali Mohammadi, PhD Thesis, Hamedan: Faculty of Literature and Humanities, Boo Ali Sina University. (In Persian).
- Mirabedini, Hasan (2008), *100 Years of Fiction Writing in Iran*, Vol 1 & 2, Tehran: Cheshme press. (In Persian).
- Mirabedini, Hasan (2013), *History of Iranian Fiction*, Tehran: Cheshme press. (In Persian).
- Mirsadeghi, Jamal (1997), *Fiction*, Vol3, Tehran: Sokhan Press. (In Persian).

- Mirsadeghi, Jamal (2004), *Stories and Literature*, Vol.1, Tehran: Ayeye Mehr Press. (In Persian).
- Pooyande, Mohammad Jafar (2002), *Sociology of the novel*, Tehran: Gisoom. (In Persian).
- Sadeghi shahpar, Reza & Rashidi, Fariba (2020), "Methods of naming fictional titles and characters in contemporary stories", *Journal of Stylistics of Persian Poetry and Prose*, No53, page 181-204. (In Persian).
- Samiei, Ahmad (1995), *Novels and Society*, Collection of articles of the first seminar on novel review in Iran. Editor: Hosein Payande, Tehran: Center for Fiction Studies. (In Persian).
- Sepanlou, Mohammad Ali (2008), *Leading Authors of Iran*, Tehran: Negah Press. (In Persian).
- Velek, Rene & Asten, Varen (2000), *Theory of Literature*, Translator: Zia Movahhed & Parviz Mohajer, Tehran: Elmi & Farhangi press. (In Persian).
- Yahaghi, Mohammad Jafar (1999), *Jooybar e Lahzeha*, Tehran: Hami press. (In Persian).

پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
دوفصل‌نامه علمی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳، ۱۳۵-۱۶۲.

تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش)

با رویکرد جامعه‌شناختی

(مقاله پژوهشی)

ساناز خوش حساب*

موسی پرنیان** سوسن جبری***

چکیده

آثار ادبی گاه بازتابنده مسائل اجتماعی جامعه عصر نویسنده هستند که بر پایه جامعه‌شناسی ادبیات قابل دریافت هستند. جامعه‌شناسی ادبیات، اثر ادبی را پدیده‌ای اجتماعی می‌داند. زیرا بازتاب واقعیت‌های اجتماعی یا بیان نمادین آن‌ها را در خود دارد. موضوع این پژوهش مروری بر «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی از (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناسانه است. در این پژوهش دو دوره تاریخی مورد بررسی قرار گرفته است. نویسندگان دوره اول در سال‌های (۱۳۳۲ تا ۱۳۴۲ ه.ش)، متأثر از شرایط خاص سال‌های پس از کودتا، بدبینی، ناامیدی، غم و سکونی عمیق را به فضای داستانی این سال‌ها وارد کرده‌اند.

* (نویسنده مسئول) دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه رازی.

کرمانشاه. ایران. skh.1982@yahoo.com

** دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه رازی. کرمانشاه. ایران.

dr.mparnian@yahoo.com

*** دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه رازی. کرمانشاه. ایران.

sousan_jabri@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۰۷

۱۴۰ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

نویسندگان این دوران، در عناوین داستان‌هایشان، از کاربرد نمادین عناصر طبیعت ۱۲٫۵٪، مفاهیم انتزاعی ۱۶٪ و طنز ۱۰٪ برای نشان دادن شرایط سیاسی و اجتماعی بهره برده‌اند. در دوره دوم (سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) داستان‌های کوتاه و بلندی نوشته شده‌است، که بیشتر عنوان‌های آن‌ها از نظر جامعه‌شناختی متناسب با محتوا و مضمون داستان به ورود مدرنیته و پیامدهای آن می‌پردازد. نویسندگان در دوره دوم کوشیده‌اند تا ناسازگاری مدرنیته با جامعه سنتی بی‌زیرساخت مدرن و بحران هویتی که دستاورد آن بوده را در قالب داستان ارائه دهند. ترسیم رنج‌های اجتماعی و جهل و چالش‌های فرهنگی و دعوت به اصلاح آن‌ها، روحیه مبارزه‌طلبی را در خوانندگان ایجاد می‌کند. پیوند میان عنوان‌های داستانی که با کاربرد واژگان اقلیمی ۸٫۳٪، واژگان در پیوند با دنیای مدرن ۷٪ و واژگان بیگانه ۱٫۶٪ انتخاب شده‌اند با نگرش انتقادی به مدرنیته آشکار است. در نتیجه از مجموع ۱۲۰۰ عنوان داستان بررسی شده، ۵۶٪ عناوین داستانی به نوعی به شرایط اجتماعی و سیاسی خلق اثر اشاره دارند.

کلیدواژه‌ها: تحلیل جامعه‌شناختی، عنوان‌گذاری، داستان کوتاه، رمان، شرایط اجتماعی و سیاسی

۱. مقدمه

امروزه نظریه جامعه‌شناسی ادبی، به عنوان سازوکار مناسب شناخت و تحلیل‌های اجتماعی و فرهنگی، مورد توجه صاحب‌نظران ادبی قرار گرفته است. مادام دواستال از پیش‌روان جامعه‌شناسی ادبیات است و هیپولیت‌تن را بنیان‌گذار آن و کسانی مانند لوکاچ و گلدمن را از صاحب‌نظران برجسته این حوزه می‌دانند. آنان به بررسی تأثیرگذاری جامعه بر فرم و محتوای آثار ادبی پرداخته و تأثیرپذیری جامعه از این آثار را بررسی کرده‌اند. بر این اساس، «ادبیات علاوه بر رویکردهای هنری و زیباشناختی، در موارد قابل توجهی بیان حال جامعه است» (ولک و وارن، ۱۳۷۳ : ۱۰۰). به عبارت دیگر، شاعر یا نویسنده معمولاً در دوران حیات خود، تحت تأثیر محرک‌های اجتماعی مختلفی قرار می‌گیرد که در اثر ادبی‌اش به روشنی تجلی می‌یابد.

۱۴۱ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

در بسیاری از آثار نویسندگان بزرگ معاصر همواره رابطه‌ای دوسویه میان موضوع آثار و مسائل اجتماعی وجود دارد. به این جهت این آثار قابلیت نقد و تحلیل جامعه‌شناختی دارند و می‌توانند آینه پیوند هنر و جامعه باشند. در میان آثار پرشمار، داستان‌ها بیش از همه دربردارنده مسائل مختلف اجتماعی هستند که با بررسی آن می‌توان نسبت به جامعه نویسنده شناخت عمیق‌تری پیدا کرد. در این میان عناوین داستان‌ها مؤلفه قابل توجهی هستند.

داستان و یا رمان، متنی مکتوب یا شنیداری با درگاه «عنوان» است. در بسیاری از موارد، نام‌گذاری به عنوان نخستین نشانه‌ای که خواننده با آن مواجه می‌شود، رازهایی از کیفیت و محتوای اثر، افکار و احساسات نویسنده و به خصوص شرایط محیطی خلق اثر می‌گشاید؛ بنابراین عنوان آثار می‌تواند اولین عامل رابطه مخاطب با آن‌ها باشد و مجراهای متنوعی را برای رسیدن به یک گستره فراخ‌تر از معانی و دلالت‌ها و نشانه‌ها و استعاره‌ها و کنایه‌ها و... در برابر او ایجاد کند. خالق اثر که در عنوان‌گذاری آن مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کند، می‌کوشد تا در کنش و فرایندی ارتباطی، پیامی را به خواننده برساند و احساسات او را برای ورود به دنیای اثرش برانگیزاند؛ انتقال پیامی که در کنارش معمولاً حالت و منش متن نیز به خواننده منتقل می‌شود. به همین دلیل عنوان آثار، هم بیان‌گر موقعیت‌های احساسی، اجتماعی، تاریخی و بومی و اقلیمی هستند و هم در گستره‌ای وسیع‌تر استعاره‌ها، کنایه‌ها، تمثیل‌ها و ترکیب یا عبارات نمادینی‌اند که احساسات، اندیشه‌ها و باورهای خالق خود را برای مخاطبان واگویه می‌کنند.

۱-۱. رویکرد پژوهش

۱۴۲ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

برای بررسی بهتر عنوان‌های داستان‌های معاصر از (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش)، می‌توان دوران تحول ادبیات داستانی معاصر چه داستان کوتاه و چه داستان بلند و چه رمان را در دو دوره تاریخی جای داد و هر دوره را با تحولات اجتماعی و سیاسی ویژه خود شناخت.

دوره اول - (۱۳۳۲-۱۳۴۲ ه.ش). «ادبیات داستانی این دوره، از زیر خاکستر به جا مانده کودتا و آوار یأس و ناامیدی، تیره‌اندیشی و مرگ‌باوری سربرآورده و اگرچه در سال‌های نخست کودتا به‌رغم چاپ و نشر آثار فراوان، کاری جدی ارائه نگردید، اما داستان‌نویسی پیشرو دهه چهل و پنجاه از همین خرابه‌ها سربرآورد و ادبیات ایران را به آثاری ارزنده مزین کرد» (میرعابدینی، ۱۳۸۷: ۱۳۳).

دوره دوم - (۱۳۴۲-۱۳۵۷ ه.ش). این دوره را می‌توان دوره‌ی بیداری و بازگشت به خویشتن و مقابله با مظاهر وابستگی دانست. «کندوکاو در مفاهیم مهم‌ترین آثار ادبی این دوره نشان‌می‌دهد که اعتراض، بن‌مایه همگی آن‌هاست» (یاحقی، ۱۳۷۸: ۲۷۶).

آنچه این پژوهش را متمایز می‌کند، این است که برای نخستین بار، حدود ۱۲۰۰ اثر داستانی از منظر عنوان‌گذاری مورد تحلیل قرار گرفته و تأثیرات محیط پیرامون خلق اثر بر این عنوان‌گذاری‌ها بررسی شده است.

در این پژوهش، بررسی و تحلیل عنوان با توجه به گستره داستان‌های کوتاه و بلند و رمان‌ها، به ترتیب از اولین سال یعنی (۱۳۳۲ ه.ش) صورت گرفته است.

کندوکاو در عناوین آثار داستانی این دو دوره تاریخی حدود هزارودویست اثر داستانی را دربردارد،

۱-۲. پرسش پژوهش

پرسش این پژوهش این است که؛ شرایط اجتماعی پیرامون خلق اثر در عنوان‌گذاری داستان‌های معاصر از (۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ ه.ش) چه تأثیراتی داشته است؟

۱۴۳ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

۱-۳. شیوه پژوهش

در این پژوهش به بررسی و تحلیل عنوان داستان‌های فارسی از سال (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) پرداخته شده است. روش انجام پژوهش، تحلیلی - توصیفی است که به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است. ابتدا مقاله‌ها و کتاب‌های مرتبط با موضوع پژوهش بررسی و سپس اطلاعات لازم از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی جمع‌آوری شده و در آخر با تحلیل داده‌ها، نتایج پژوهش به دست آمده است.

۱-۴. پیشینه پژوهش

در باره ادبیات داستانی معاصر و بررسی جنبه‌های مختلف داستان‌های بلند و کوتاه آن، مطالب بسیاری گفته شده است. نویسندگان گاه به تحلیل آثار یک داستان‌نویس پرداخته‌اند و گاه این بررسی‌ها به صورت دوره‌ای یا سبکی بوده است. نکته مهم آنکه پژوهشگران کمتر به بررسی آثار داستانی از منظر نام‌گذاری توجه کرده‌اند.

از جمله مهم‌ترین منابع در پیوند با داستان و عنوان‌گذاری داستان، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: آثار جمال میرصادقی (۱۳۷۶) و (۱۳۸۳) که در مورد انواع داستانی است. آثار حسن میرعبادینی (۱۳۸۷) و (۱۳۹۲) که ادبیات داستانی ایران را از ابتدا تا به امروز به طور همه‌جانبه بررسی کرده است. عبدالعلی دستغیب در اثرش (۱۳۸۳) دوره تاریخی ۱۰۰ رمان را از ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷، شرح داده. او در موضوع بررسی‌های جامعه‌شناختی ادبیات داستانی هم آثاری نوشته است.

همچنین کتاب‌های احمد سمیعی (۱۳۷۴)، محمد جعفر پوینده (۱۳۸۱) و عسگر عسگری حسنگلو (۱۳۹۴) که جامعه‌شناختی رمان‌های فارسی را در آثار خود مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند.

همچنین می‌توان به دو رساله اشاره کرد که در زمینه عنوان‌گذاری در شعر نوشته شده‌اند:

۱۴۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

فاطمه بخیت (۱۳۹۲) در کنار سعید بزرگ بیگدلی در دانشگاه تربیت مدرس، پژوهشی تطبیقی انجام داده و ضمن اینکه به بررسی عنوان‌های منتخب شش شاعر ایرانی و عرب پرداخته، عنوان را از دیدگاه نشانه‌شناسی نیز بررسی کرده است.

طاهره قاسمی دورآبادی (۱۳۹۵) در رساله‌اش بیشتر از دیدگاه تاریخی به موضوع عنوان-گذاری پرداخته است.

در مجموع می‌توان گفت؛ در زمینه بررسی مقوله «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی با نگاهی جامعه‌شناسانه پژوهش مستقلی صورت نگرفته است و به ویژه جای این کار در حوزه ادبیات داستانی ایران دوره (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) که سرشار از تحولات تاریخی است، خالی مانده است.

۱-۵. جامعه آماری

در این پژوهش حدود ۱۲۰۰ عنوان داستان کوتاه و بلند و رمان مورد بررسی قرار گرفته است. برخی از این عناوین عبارتند از:

زیر پل، پای درخت/ موزار، گرگ گله/ زنبور دانا/ کاخان/ میرآقا/ آهو/ چوپان‌ها/ عمو پیره/
آقای امیدی/ بابا الیاس/ چراغی بر فراز مادیان کوه/ زیر آفتاب/ و... از منصور یاقوتی.

سوسکی/ پهلوان نوروز/ خسرو/ فاضل بیابانکی/ فائزه خانم/ بی‌بی بنفشه/ سروناز/ اشک
شمر/ جوانان سابق/ سنگ زیرین آسیا/ ماه بانو و... از عبدالحسن وجدانی.

برف‌ها، سگ‌ها، کلاغ‌ها/ شاهزاده خانم چشم سبز/ چشم‌های من، خسته/ کوچه‌ای به نام
بهشت رویان/ کوچه/ زن نیمه برهنه، آینه/ ته کوچه‌های خلوت/ ماه، چراغ، صحرا/ شب-
های تماشا و گل زرد/ شام غریبان و... از جمال میرصادقی.

۱۴۵ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

غول در خیابان کاف/ کاج‌ها بی‌حرکتند، باد ایستاده است/ ناگهان عبدالحسین خان/ نبرد تن به تن آقای فراست و... از محمد کلباسی.

درخت‌های انار/ آلبالوهای قرمز/ تمشک‌های تازه و... از بیژن کلکی.

عاشق ۱۸ ساله/ ولله و اعلم!/ اولین لباس دوخته من/ چیزهای کوچک، شادی‌های بزرگ/ در اهمیت الاغ بودن/ و بلا آمد و شفا آمد/ ای آدمیان، ابلیس!/ از بالای پله چهل‌م/ مراسم نامگذاری/ ختنه سوران/ پول سوخت/ خجالتی آب زیرکاه و پرروی دیوانه/ دسته گل/ درویش لندنی/ خوابی که بد تعبیر شد/ در مجلس یادبود/ سبزقبا در باغ طوطیان و... از محمود کیانوش.

یک زندگی خاک‌شده/ تابوت بچه/ صعود/ ساندویچ و آبجو و سعدی/ خاله توری/ هدیه عشق/ تنهایی آخر/ دیوانه‌ای در روح او/ رؤیاهای یک رؤیایی/ داستان بدبختی نجیب/ یک فیلمنامه خیلی ایرانی/ گل مریم: دختر قاجار/ ملک تاج/ زیگورات و... از اسماعیل فصیح و دیگر نویسندگان این دوران تاریخی...

۲. بحث و بررسی

عوامل تأثیرگذار بر گزینش عنوان داستان گوناگون هستند. «عنوان‌ها همواره به مضمون اثر اشاره ندارند، در برخی موارد به ژانر اثر یا شخصیت، زمان و مکان و مؤلفه‌های بیرون از متن اشاره دارند. مطالعه بیشتر این مبحث را می‌توان از طریق ترامنتیت دنبال کرد» (آلن، ۱۳۹۲: ۱۵۰). بنابراین اگر عنوان داستان به بیرون از متن و شرایط اجتماعی، ارجاع داشته- باشد، عنوان بیرون‌متنی نام دارد. در این پژوهش تأثیر عوامل بیرون‌متنی و شرایط اجتماعی بر گزینش عنوان داستان در دوره (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) بررسی شده است.

۲-۱. شرایط سیاسی اجتماعی در دوران (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش)

شرایط سیاسی و اجتماعی و فرهنگی عوامل تأثیرگذار برون‌متنی در عنوان‌گذاری هستند. با توجه به تحولات گوناگونی که در دوران (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) در جامعه ایران رخ داد و تأثیرپذیری خالقان آثار از این تغییرات به خوبی می‌توان تأثیر شرایط اجتماعی خلق اثر را بر همه جنبه‌های آن از جمله عنوان مشاهده کرد.

دوره اول - یأس و گوشه‌گیری (۱۳۳۲-۱۳۴۲ ه.ش)

سال‌های (۱۳۳۲-۱۳۴۲ ه.ش) سال‌های بعد از کودتا از بحرانی‌ترین دوران در تاریخ ادبیات معاصر است. آرزوها و امیدها کشته شدند. نویسندگان دوباره گوشه‌نشین شدند. آرمان‌خواهی در چنگ خشونت حاکمان مُرد. پریشان‌فکری، عزلت، خودکشی، یأس و جنون در فضای سیاه ادبیات جای گرفت. تباهی جای باور نشست و بسیاری به افیون پناه بردند. «دست‌آورد آن همه سرکوب پوچ‌گرایی و گریز از واقعیت دردناک بود. ستایش از نیروهای غیرعقلانی و خشونت‌گریزی وحشی، جای‌گرایش به جنبش و جامعه را گرفت و تأکید بر تجربه‌های بیمارگونه، جانشین واقع‌گرایی سیاست‌زده دهه بیست شد» (میرعابدینی، ۱۳۸۷: ۲۷۶). آن چه آل‌احمد نوشته، شرحی گویا از گرایش عمومی روشنفکران این دوره است: «بعد از ۲۸ مرداد، همه دنیا را پشت دیوارهای خانه رها کردم و زیر سقف خانه حتی از آسمان گریختم» (همان: ۲۷۸).

واکنش برخی دیگر از روشنفکران، بازگشت به سنت‌ها بود. گروهی دیگر چون هدایت، نیما و جلال بودند که فکر بازگشت به سنت‌ها در آثارشان پدیدار شد (عبداللهیان، ۱۳۸۰: ۹۹-۹۸).

داستان کوتاه هم در این دوران همچنان ادامه داشت. این قالب هر چند از دوره‌های پیش آغاز شده بود اما بعد از کودتای ۲۸ مرداد با پذیرش دگرگونی‌هایی ادامه یافت.

۱۴۷ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

سرکوب اجتماعی کودتا، نتوانست جلوی رشدش را بگیرد. «ویژگی‌های عمده‌ای که داستان کوتاه این دوره را از دوره قبل جدا می‌کند، عبارت است از:

* موضوعات روان‌شناختی

* خاطره‌های دوران کودکی و نوجوانی

* موضوعات بومی و روستایی و ناحیه‌ای

* توجه به نماد و تمثیل و اسطوره‌های ملی - مذهبی» (میرصادقی، ۱۳۸۳: ۲۶-۲۷)

سبک سوررئال در این دوران گریزگاهی از واقعیت‌های دردآور بیرونی در جامعه بود. «در میان سال‌های (۱۳۳۷-۱۳۳۲ ه.ش) یأس و سرگشتگی، فضای ادبی ایران را درمی‌نوردد و الهام از افسانه‌ها و اساطیر جای الهام از مردم و واقعیت‌ها را می‌گیرد» (میرعابدینی، ۱۳۸۷: ۳۷۶-۳۷۵).

در سال‌های پایانی دهه سی، در اثر هرج و مرج و اختلاف موجود در دستگاه حاکمه بر سر لایحه اصلاحات ارضی، فضای بسته سیاسی کمی باز شد و جامعه از کابوس کودتا به درآمد و زمینه‌ساز پیدایش نقطه عطف تاریخی در داستان‌نویسی معاصر گردید. توجه به استحکام، ساخت و بافت داستان، باعث آفریدن آثار بسیاری با ارزش‌های هنری شد و پختگی این داستان‌ها، گیرایی و جذابیت آن‌ها را افزایش داد.

دوره دوم - بازگشت و بیداری (۱۳۴۲ - ۱۳۵۷ ه.ش)

از آنجا که تلاش برای رهایی از ساختارها و مفاهیم متداول گذشته و ایجاد طرحی نو در همه جوانب ادبیات، در این سال‌ها افزایش چشمگیری یافت، این دوره را می‌توان دوره بیداری و بازگشت به خویش و مبارزه با نشانه‌های وابستگی دانست. کنکاش در مضامین مهم‌ترین آثار ادبی این دوره نشان می‌دهد که اعتراض، کلیدواژه همه آن‌هاست. «اگر دهه سی و سال‌های نخستین دهه چهل را در داستان‌نویسی فارسی دوران شکست بنامیم، ده‌ساله

نیمه دوم دههٔ چهل و نیمه اول دههٔ پنجاه را نمایشگر دوران مقاومت می‌توان شمرد... در این دوران فضای رمان‌ها و داستان‌های کوتاه بیشتر قرین مبارزه و درگیری است» (یاحقی، ۱۳۷۸: ۲۷۶).

در عرصه رویارویی جامعه و حکومت، تلاش حکومت برای مدرنیزه کردن جامعه، موجب رواج دیدگاه‌های سنتی و توجه به میراث کهن شرقی شد. برخی به سنن دینی و برخی دیگر به سنت‌های ملی بازگشتند. «مسئله هوشیاری در برابر غرب‌زدگی و گشایش عقدهٔ حقارت در قبال صادرات فکری غرب و احراز یک هویت شرقی - آسیایی - اسلامی - ایرانی از جریان‌های فکری بود که به آثار داستانی این دوران رنگ دیگر داد» (سپانلو، ۱۳۸۷: ۸۲). آزمون قالب‌های هنری و ادبی، تحلیل اجتماعی و موضعی، تبلیغ سیاسی از طریق ادبیات، وفور تحقیقات اجتماعی و مردم‌شناسی، توجه به ساخت‌های جدید ادبی، ظهور طنز و طعن سیاه در ادبیات، جریانی بود که در ادبیات این سال‌ها به چشم می‌خورد (همان: ۹۲).

۲-۲. تأثیر اوضاع سیاسی - اجتماعی بر عنوان‌گذاری

با بررسی عنوان داستان‌ها، می‌توان به این مهم پی برد که اکثر آثار داستانی، چه در قالب طنز و چه در قالب جد، با بهره‌گیری از محیط پیرامون نویسنده خلق شده‌اند. زمانی که نویسنده نمی‌تواند واقعیت‌ها و اتفاقات جامعه خود را نادیده بگیرد و بی توجه به محیط جامعه خویش، اثری را ایجاد کند، بدون شک آنچه می‌نویسد از محیط بیرون تأثیر پذیرفته است.

بررسی‌ها گویای این مطلب است که در هر دو دورهٔ مورد مطالعه این پژوهش، فضای اختناق و انتقاد در آثار نویسندگان مشهود است. به عنوان مثال، با نگاهی کلی به آثار احمد محمود درمی‌یابیم که فقر و فلاکت که نشان بارز اوضاع اجتماعی و سیاسی این جامعه است، عصاره و چکیدهٔ تمامی داستان‌های اوست. این موضوع را حتی به خوبی از عنوان

۱۴۹ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

آنها نیز می‌توان دریافت. زمین سوخته، غریبه‌ها، یک شهر فقر و ... یا وقتی علی محمد افغانی، شادکامان دره قره سو را روایت می‌کند، مخاطب منتظر اتفاقاتی مانند جنگ و درگیری است. یا آن هنگام که جمال‌زاده در رمان معصومه، از دختری آواره و بی‌سرپناه سخن می‌گوید، فقر فرهنگی و اجتماعی را می‌توان به خوبی دید و حس کرد.

همان‌طور که پیشتر گفته شد تأثیرات عمیق سیاسی و اجتماعی بر شرایط ادبی آشکار است. این تأثیرات را در بررسی موضوعی و محتوایی عناوین دهه‌های مورد بررسی به خوبی درمی‌یابیم.

در سال‌های پساکودتا بسیاری از نویسندگان در عنوان‌گذاری آثار و همچنین آفرینش شخصیت‌ها، کنش‌های فکری و فیزیکی را در محور خلاقیت‌های خود قرار دادند. به این سبب علاوه بر این‌که داستان‌نویسان درون‌گراتر شدند و داستان‌نویسی جنبه روان‌شناختی پیدا کرد، همچنین تمرکز و توجه به بعضی بازتاب‌های روانی آدم‌ها، به طور عمیقی در روایت داستانی توسعه یافت. عمقی که در آثار نویسندگانی چون صادقی و ساعدی به روشنی تجربه شده است.

توجه به بُعد روان‌شناختی و درونی در عنوان‌های داستانی این سال‌ها بارز و هویداست. کاربرد عناوین دلالت‌کننده بر مفاهیم ذهنی و انتزاعی بیش از همه در این دوره رخ می‌نمایند. وجود مفاهیمی مانند ظلمت، مرگ، غم، ترس، در عناوین، نشان می‌دهد که تأثیر درونگرایی و یأس بر عنوان داستان‌های دوره پس از کودتا آشکاراست.

در داستان‌های دوره بعد، با گسترش شهرنشینی و پیامدهای نیک و بد آن و همچنین غرب‌زدگی و تجمل‌گرایی، داستان‌نویسان به تدریج برای آفرینش شخصیت‌ها، خلق صحنه‌ها و روایت‌های داستانی، روند مدرن شدن زندگی‌های اجتماعی، غرب‌زدگی و تجمل‌گرایی منظور نظر قراردادند. مدرن شدن، بدون فراهم شدن زیرساخت‌های فرهنگی،

سیاسی و اقتصادی، بازتاب‌هایی در زندگی اجتماعی داشت. تمایل و علاقه کورکورانه به فرهنگ غرب، تجمل‌گرایی و غرق‌شدن در بحران‌های مدرنیسم بی‌بنیان، از جمله این بازتاب‌ها در دهه چهل و پنجاه ایران بود. بی‌هویتی و از خودبیگانگی شاخص و بارزترین مفهومی بود که در نتیجه ورود مدرنیته دستوری به جامعه‌ای سنتی و بحران‌زده به وجود آمد و یکی از موضوعات برجسته در آثار داستانی این دوران شد.

اعتراض به بی‌هویتی و از خود بیگانگی و پیامدهای آن در جای‌جای آثار داستانی نویسندگان این دوران تاریخ ایران آشکار است. این اعتراض یا با مضمون ناامیدی از تحول و غم عمیق حاصل از جهل بی‌پایان جامعه سنتی و طبقات اجتماعی جلوه‌گر می‌شد و یا به شکل روایت‌های طنزگونه از این شرایط به وجود می‌آمد. بازتاب این چالش بنیادی (برخورد جامعه سنتی با ورود مدرنیته دستوری) در عناوین داستان‌های این دوره تا حد زیادی آشکار است.

چنان‌که گفته شد، مضامین سیاسی و اجتماعی بیشترین جلوه را در میان پیرنگ‌های داستانی و همچنین عنوان آن‌ها به ویژه در میان نویسندگان شناخته‌شده داراست و اگر نگاهی به شرایط اجتماعی خلق این آثار بیندازیم، متوجه می‌شویم که بیشترین بسامد مضامین و عناوین داستان‌ها برگرفته از شرایط اجتماعی آن روزهاست و به ویژه انتخاب عناوین داستانی بیشترین تأثیرپذیری را از شرایط اجتماعی زمان خود گرفته‌اند. این اثرپذیری معمولاً در پوشش کاربرد نمادین عناصر طبیعت، کاربرد مفاهیم انتزاعی و کاربرد طنز، خود را نشان می‌دهد.

۲-۱-۲. نمادگرایی

نومیدی و یأس فراگیر اجتماعی ناشی از کودتای ۲۸ مرداد (۱۳۳۲ ه.ش)، در ادبیات به وضوح خود را نشان داد. ادبیات پساکودتا آینه‌ای در مقابل جامعه و به‌ویژه اهل قلم قرارداد

۱۵۱ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

تا نمای روشن از رنج و درد و یأس ناشی از خفقان حاکم بر جامعه را بنمایاند. آزادی در سطح جامعه و به خصوص در فضای ادبی و فرهنگی از میان رفت و بسیار بدیهی بود که در این فضا، ادبیات به سمت نمادگرایی و سمبولیسم حرکت کند. در واقع چنان دامنه تابوهای حاکمیتی در ادبیات گسترده شده بود و حکومت چنان تیغ سانسور را در دوره پس از کودتا تیزتر کرده بود، که کسی امید رهایی از آن را نداشت. طبیعی بود که زبان بسته شعر و داستان هم به سمت نمادگرایی، و بیان اشاری پیش برود.

در دوران پس از کودتا، حقایق و رخدادها موجود در جامعه چنان تلخ هستند که نمادگرایی در ادبیات داستانی زبان اشاری این تلخی حاکم بر جامعه می‌شود. در واقع مهم‌ترین تأثیر کودتای ۲۸ مرداد در عرصه ادبیات، گسترش و عمق نمادگرایی در بیان روایت بود.

با بررسی عناوین داستان‌های این سال‌ها درمی‌یابیم که عنوان داستان‌ها نیز به زبان نمادین و سمبولیسم گرایش دارند. ناگفته پیداست که بین عنوان داستان با جنبه نمادین آن و روایت داستانی پیوندی تنگاتنگ وجود دارد. داستان‌نویسان این دوران در انتخاب عنوان‌های نمادین از عناصر گوناگونی بهره می‌برند که مهم‌ترین آن‌ها بهره‌مندی از عناصر طبیعی است. بسامد عناوین نمادپردازی شده با عناصر طبیعت بیش از ۱۵۰ عنوان داستان بوده که تقریباً ۱۲,۵٪ عناوین را شامل می‌شود.

۲-۱-۱. عنوان‌های نمادین در بردارنده نام عناصر طبیعت

بیشترین کاربرد عناصر طبیعی را در عنوان‌های نمادین می‌بینیم. عناصری که بیانگر خشم طبیعت چون گردباد، زلزله، سیل، گرما یا سرمای شدید و... هستند، بیشتر برای بیان نمادین استبداد، خفقان و سانسور حاکم بر جامعه به کار گرفته شده است.

مناظر و تصاویری از طبیعت چون صبح، خورشید، بهار، نسیم و... نمادی از امید به رهایی و آزادی هستند. در مجموع کاربرد عناصر طبیعی در عناوین داستان‌ها هم می‌توانند نگرش شور و تلاش امیدوارانه و هم یأس و ناامیدی و درماندگی را بیان کنند.

۲-۱-۲-۲. عناوین نمادین در بردارنده نام حیوانات و گیاهان

به نظر می‌آید استفاده از نام گیاهان و حیوانات در عناوین داستان‌ها بیشتر حالتی نمادین داشته باشد. به خصوص در داستان‌های سال‌های بعد از کودتا اسامی برخی حیوانات همچون سگ، گرگ، شغال، کلاغ... دیده می‌شود که بار معنایی مثبتی ندارند و مفهوم نمادین آنها بیشتر بر مفاهیم منفی دلالت می‌کنند. احتمال دارد این اسامی عاملی برای جلب توجه خواننده به شرایط نابسامان اجتماعی باشد. در مقابل گاهی اسامی با بار معنایی روشن و مثبت وجود دارند که شاید بازتابی از امید نویسنده بر بهبود شرایط و رهایی از خفقان و سیاهی باشند. (اسامی انواعی از گل‌ها یا پرندگان). در این قسمت، گاه اسامی حیوانات یا گیاهان به تنهایی و گاه در ترکیب با واژگان دیگر در عنوان داستان جای گرفته است.

سگ و زمستان بلند/ شب گرگ/ ماهی سیاه کوچولو/ دو مار سیاه/ اعتصاب پروانه‌ها/ قصه‌های کبوترهای خسته/ شیران روبه مزاج/ کشتار گوسفندها/ صدای پرنده‌ای گریان می‌آید/ زالو/ گون‌های سوخته/ انبوه درختان که می‌گریستند/ پیام پرنده در باغچه‌های ویران/ به تماشای شکوفه‌ها/ پرواز درناها/ با نارنج و ترنج از درختان سیب/ درخت‌های انار/ ابرهای سیاه/ ابرهای سپید خشمگین/ در سال صفر/ دشت تلخ/ برف و خون/ آسمان کور و...

۲-۱-۲-۳. عناوین نمادین در بردارنده نام زمان

این نوع مفاهیم هم بسامد بالایی در میان عنوان‌ها دارد. نویسندگان برای نشان دادن تقابل تیرگی و روشنی، سیاهی و سپیدی معمولاً از واژه‌های شب و روز استفاده کرده‌اند. به نظر می‌رسد واژه «شب»، کاملاً نمادین است و دلیلی بر نشان دادن خفقان و سیاهی اجتماعی و

۱۵۳ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

در مقابل، مفهوم روز برعکس آن عمل می‌کند و دلیلی است بر آرزوی رهایی و آزادی. یافته‌ها نشان می‌دهند که در عنوان‌های نمادین داستان‌های سال‌های بعد از کودتا، بیش از همه عنصر «شب» دیده می‌شود. مانند: شبی تاریک/ درازنای شب/ مسافره‌های شب/ آن شب که برف می‌بارید/ شب خاموش بود/ نوبت شب/ هرروز اواخر غروب/ ظهر گرم تیر/ شب شک/ شب گرگ/ نیمه‌های یک شب سرد و بی‌مشتري/ شب وقیح/ دوسه قدم تا شب/ بعدازظهر داغ/ و... .

۲-۲-۲. کاربرد واژگان دربردارنده مفاهیم انتزاعی

این گروه از واژگان ذهنی و انتزاعی در عناوین داستان‌ها می‌تواند جنبه تأثیرگذاری عنوان را بیشتر کند. ساختن تصاویری تلفیقی از واژگان حسی و واژگان بیانگر مفاهیم انتزاعی، شکل هنری‌تری به وجود می‌آورند و از این‌روی؛ کنجکاوی خواننده را برای درک هرچه بهتر معنای عنوان به تلاش وامی‌دارند. چرا که واژگان دال بر مفاهیم انتزاعی به این دلیل که «واژه‌های ذهنی، واژه‌هایی تیره‌اند که تصویر روشنی از مدلول خود در ذهن خواننده ایجاد نمی‌کنند» (فتوحی: ۱۳۹۱: ۲۵۱)، خواننده را برای رسیدن به مدلول واژه به تلاش وامی‌دارند. وجود چنین واژگانی در عنوان‌های بررسی‌شده نشان می‌دهد که آفرینندگان اثر در انتخاب نام برای آثار خود، از تأثیر و نقش کاربرد این‌گونه واژگان در عنوان ناآگاه نبوده‌اند.

در بسیاری از عناوین داستان‌ها ما با واژه‌های ذهنی روبرو می‌شویم که درصد بالایی از کل عناوین داستانی را دربرمی‌گیرد. این عناوین به ویژه در داستان‌های دهه سی و اوایل دهه چهل بیشتر دیده می‌شوند. از آنجا که سال‌های پس از کودتا، شرایطی خفقان‌آور و پر هول و وحشت را به فضای اجتماعی ایران حاکم کرده بود، نویسندگان هرچه بیشتر به پنهان‌کاری و عناوین دربردارنده مفاهیم کتمان‌گرایانه و رمزگونه روی آوردند. سایه مفاهیمی

چون: ظلمت، مرگ، غم، ترس، درون‌گرایی و یأس بر عنوان داستان‌های دوران پس از کودتا آشکار است.

ملکوت/مقتل/ترس/در آفاق نفس/نفرین زمین/سایه‌های خسته/سرنوشت محتوم/هیچ برای پوچ/ادبار/از دل‌تنگی/مرثیه/سایه در سایه/هراس/سوگ و... در زمره این عناوین هستند. بسامد واژگان بیانگر مفاهیم انتزاعی حدود ۲۰۰ عنوان داستان بوده که تقریباً ۱۶,۶٪ از عناوین را شامل می‌شود.

۲-۲-۳. کاربرد طنز در عنوان داستان

بزرگ‌ترین شاخصه طنز، اجتماعی بودن این گونه هنری است. کاربرد طنز در آثار داستان-نویسان در سال‌های (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) بسامد نسبتاً بالایی دارد. طنزنویس، منتقد بزرگ اجتماعی است. او فریاد رسای خود را در اعتراض به ستم و جور و ناملایمات و دردهای موجود در جامعه را در قالب واژگانی در ظاهر ملایم و دلنشین و مفرح می‌ریزد. در طنزهای شریف، دست کم یک عقده نجیب و سالم وجود دارد. گویا هنوز امیدی برای نجات بشر و اصلاح دردها باقی مانده است و کسانی هستند که حاضرند اگر سلاح سرد سخن کارساز باشد، خود را برای دفع شرارت نوع بشر به زحمت بیندازند (فلاح قهرودی و صابری تبریزی، ۱۳۸۹: ۱۷). بنابراین عنصر طنز همواره ابزاری برای تحقق بخشیدن به اهداف نویسندگان بوده است.

کاربرد طنز در سال‌های سیاه خفقان و سانسور شدید بعد از کودتا پوششی بود برای بیان اعتراضات و نارضایتی‌ها و زهرخندی بر امیدهای بر بادرفته. در دوره‌های بعدی نیز جهل و جمود فکری و بی‌هویتی فرهنگی در جامعه، باز هم سبب‌ساز کاربرد طنز در داستان‌های فارسی شده است.

۱۵۵ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

طنز گاه شاد و روشن است، گاه تلخ و سیاه و گاه تمسخری است از سر ناامیدی. در میان داستان‌های نویسندگان طنز، اکثر عناوین، ساختاری کمیک دارند. این عناوین طنزگونه، خواننده را از محتوای طنزآمیز داستان آگاه می‌کند. از سوی دیگر، برخی از طنزنویسان آن‌چنان هوش‌مندانه دست به انتخاب عنوان زده‌اند که مخاطب قبل از خواندن اثر به مضمون اعتراضی آن پی‌می‌برد. بنابراین می‌توان گفت؛ همان‌طور که یک طرح داستانی طنز جذاب‌تر است و خوانندگان بیشتری را به خود می‌خواند، عنوان طنزآمیز این آثار هم در کشش و جذب مخاطب اثرگذار است و به این ترتیب هدف و خواست نویسنده محقق می‌شود.

آدی و بودی / آه! ما الاغ / بوبول / شوشوجان / رودل کامی / موشی / امنیت شکم / بگیر و نده / قبل بر وزن دهل / اندر احوال اولیای اطفال دبستانی / جغرافیای طبیعی و انسانی ششم / اندر آداب حفظ عفت عمومی / اندر مراسم مردن / اندر آداب صنعت زنده‌خواری / اولین لباس دوخته من / در اهمیت الاغ بودن / ختنه سوران / خجالتی آب زیر کاه و پرروی دیوانه / خیریت نسوان / همزاد غول / آقای دوزنقه / می‌بخشید اگر مشتری‌ها آدم‌های نابابی هستند / خطرات فن شریف جانورشناسی / کندوکاوی در ردیف کاف / آقای فولاد پی زردتر از آن است که سرخ شود / آقای ت. ت. به پریرز وصل می‌شود / آقای لام برای انتقام باز می‌گردد / و... . بسامد عناوین دارای طنز در عنوان بیش از ۱۲۰ عنوان داستان بوده که تقریباً ۱۰٪ از عناوین را شامل می‌شود.

۲-۲-۴. عناوین دربردارنده نام اقلیم

«اقلیمی بودن ادبیات، مستلزم برشمردن ویژگی‌هایی است که بتواند ادبیات یک منطقه و اقلیم را از ادبیات دیگر مناطق و اقلیم‌های جغرافیایی جدا کند. پس ادبیات بومی یا محلی یا اقلیمی، تأکیدش بیشتر بر محیط جغرافیایی، آداب و رسوم و گفتار منطقه‌ای ویژه

است» (گری، ۱۳۸۲: ۲۷۲). ادبیات اقلیمی در اصل مبین نوعی ادبیات است که شاخصه‌های جغرافیایی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی منطقه معینی را نشان می‌دهد. این شاخصه‌ها، نشانگر هویت این منطقه نسبت با سایر مناطق جغرافیایی باشد. پس می‌توان گفت که: «ادبیات داستانی اقلیمی، ادبیاتی است که به سبب بازتاب گسترده عناصر اقلیمی و محیطی - به دو شکل تزیینی و پویا- طی حوادث و ماجراها، رنگی محلی و بومی دارد و متعلق به ناحیه‌ای خاص و متمایز از دیگر مناطق است» (صادقی شهپر، ۱۳۸۷: ۲۷).

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که عناصر بومی در طرح‌ها و همچنین عناوین داستان-های نویسندگان اقلیمی به وفور دیده می‌شود. این نمایندگان ادبیات اقلیمی در انتخاب عناوین داستانی‌شان به اقلیم خود بسیار توجه داشته‌اند. آنان در آثارشان از نمادها، نشانه‌ها، گویش و فضاهای اقلیم خود بهره برده‌اند. بنابراین؛ انواع عوامل محیطی و فرهنگی- اجتماعی اقلیم‌های مختلف در این رمان‌ها کم و بیش به چشم می‌خورد. آنها گاه برای نشان‌دادن نارضایتی، اعتراض به سکون و سکوت، فقر و جهل و فحشا و نابسامانی‌های اجتماعی در سرزمین و میان مردم‌شان، از نشانه‌های اقلیمی در جای‌جای داستان‌هایشان از جمله در عنوان‌گذاری‌ها استفاده می‌کنند. عنوان بیشتر داستان‌های نویسندگان ادبیات اقلیمی، مستقیم یا غیرمستقیم به شرایط محیطی، باورها، اعتقادات و فرهنگ اقلیم زادگاه‌شان در پیوند است.

مانند: اولدوز و کلاغها/ اولدوز و عروسک سخنگو/ کوراوغلو و کچل حمزه/ دومرول/
تنگسیر/ گازولک/ خالو رسول/ کاکه مراد/ هتاو/ گاواربان/ آوسنه باباسبحان/ با شیرو/
کلیدر/ در بازار وکیل/ سووشون/ مسلول در اسکله/ شرع‌های مهتابی قبيله/ مادر نخل/ دریا
هنوز آرام است/ بندر/ زیر آفتاب داغ/ آسمان آبی دز/ پسرک بومی/ خانه‌ای بر آب/ تبی که
شیرو داشت/ میان اسکله/ عبدو/ زیر چتر کرباسی و... بسامد عناوین در پیوند با اقلیم

۱۵۷ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

جغرافیایی و فرهنگ بومی منطقه حدود ۱۰۰ عنوان داستان بوده که تقریباً ۸,۳٪ از عناوین را شامل می‌شود.

۲-۲-۵. واژگان دنیای مدرن

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، رواج و کاربرد فراوان عناوینی که واژگانش به دنیای مدرن، دغدغه‌های زندگی شهری، تجمل‌گرایی، بحران هویت، غرب‌زدگی و از این دست مفاهیم تعلق دارد، به دههٔ چهل و پنجاه شمسی برمی‌گردد. پافشاری بر کاربرد چنین واژگانی در عناوین داستانی این دوره، بیانگر گونه‌ای از اعتراض بر هویت‌باختگی و مدرن شدن جامعه-ای تا بُن دندان سنتی است. جامعه‌ای که بدون زیرساخت‌های مورد نیاز، پذیرای مدرنیته شده، پیامدهای این حضور نابهنگام، آشفتگی اجتماعی و فرهنگی جامعه است که گاه همراه با طنزی پنهان رخ می‌نمایاند. واژگانی که به سبب مدنیت تازه به ادبیات و ذهن و زبان نسل جوان واخورده، روشنفکران آرمان‌باخته و معتادشده، کارمندان تهی‌دست و دانشجویان سرخورده و... وارد شده‌اند.

یک چتول عرق/ انترتریاکی/ کارمندان در آفتاب/ مردی با کراوات سرخ/ دیوانگی در ستایش بیگانگی/ اندر آداب صنعت زنده‌خواری/ مهمان ناخوانده در شهر بزرگ/ ساندویچ و آبجو و سعدی/ آیین غرب/ پادگان خاکستری/ استغفانامه/ مجلس تودیع/ عروسک چینی من/ مردی که عینکش را گم کرد/ شوهر امریکایی/ درویش لندنی/ و...

بسامد این دست واژگان متعلق به دنیای مدرن، در ۸۰ عنوان داستان بوده که تقریباً ۷٪ از عناوین را شامل می‌شود.

۲-۲-۶. واژگان بیگانه

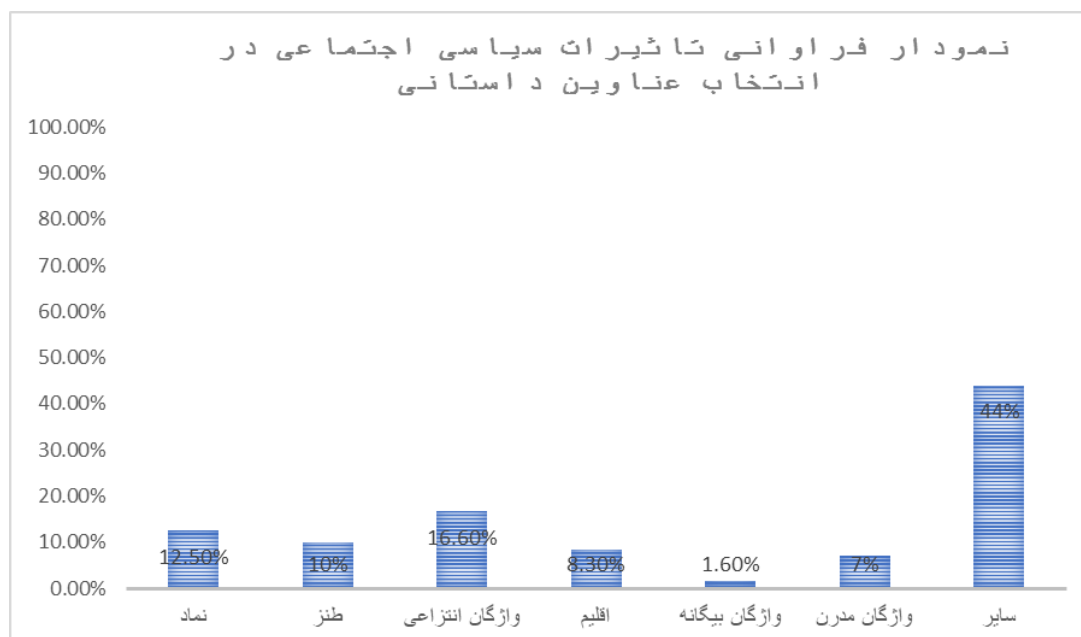
در میان عناوین داستان‌ها، اسم‌های خاص و یا عام غیرفارسی هم به کار رفته است که درصد کمی از عناوین دربرمی‌گیرد. بیشتر داستان‌هایی که عناوینی با واژگان وارداتی غربی

۱۵۸ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

دارند، در اواخر دهه چهل و اوایل پنجاه شمسی نوشته شده‌اند. این موضوع خود نشان‌می‌دهد نویسندگان خواسته‌اند نگرش خوشبینانه یا بدبینانه خود به تأثیرات گوناگون فرهنگ غرب را به گونه‌ای در آثارشان نشان‌دهند.

کریستین و کید/ پوکریاز/ بدبختی مادام آرژانتین/ لایبرنت/ *is was better than* / *nothing* / و ... .

بسامد واژگان بیگانه حدود ۲۰ عنوان داستان بوده که تقریباً ۱,۶٪ از عناوین را شامل می‌شود.

۳. نتیجه‌گیری

تأثیرات عمیق سیاسی و اجتماعی بر شرایط خلق اثر ادبی و ویژگی‌های اثر ادبی انکارناپذیر است. بیشتر آثار داستانی در تأثیرپذیری مستقیم از شرایط سیاسی و اجتماعی محیط پیرامون

۱۵۹ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

نویسنده خلق شده‌اند. نویسندگان آثار داستانی این دوران نمی‌توانستند واقعیت‌ها و رخدادهای اجتماعی را نادیده بگیرند، بدین سبب کوشیدند تا بازتاب‌های شرایط اجتماعی بر افکار و احساسات‌شان را در آثارشان بنمایانند.

نام‌گذاری به عنوان نخستین نشانه‌ای که خواننده داستان با آن روبه‌رو می‌شود، رازهایی از کیفیت و محتوای اثر، افکار و احساسات نویسنده و حتی شرایط اجتماعی خلق اثر را برای خوانندگان می‌گشاید و می‌تواند اولین عامل پیوند مخاطب با اثر باشد. داستان-نویسان دارای نگرش اجتماعی به رخدادهای جامعه، در بسیاری موارد از عنوان اثر برای بیان نگاه اجتماعی‌شان بهره برده‌اند.

در بررسی حدود ۱۲۰۰ مورد از عناوین داستان‌های نوشته‌شده در سال‌های (۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش) درمی‌یابیم که رگه‌های تلخ یأس، و استبداد و خفقان متأثر از کودتای ۲۸ مرداد (۱۳۴۲-۱۳۳۲ ه.ش)، در موضوعات و طرح‌های داستانی سال‌های پساکودتا دیده می‌شود. در دوره دوم (۱۳۴۲-۱۳۵۷ ه.ش)، واکنش‌ها به ورود ناگهانی مدرنیته و تأثیر عناصر آن بر ساختار اجتماعی ایران سنتی آشکار است. یافته‌ها نشان‌داد که عناوین داستان‌ها هم به دنبال پیرنگ داستانی در این دو دوره تاریخی هر کدام به‌نحوی از شرایط اجتماعی خلق اثر تأثیر پذیرفته‌اند.

در این پژوهش بررسی تأثیرپذیری عناوین بر بنیاد داده‌های متنی به چند محور تقسیم شد. این محورها بر اساس فراوانی بسامدهایشان عبارتند از:

در داستان‌های دوره اول (۱۳۳۲-۱۳۴۲ ه.ش)، عناوینی که از نمادهای طبیعی بهره برده‌اند حدود ۱۲٫۵٪، عناوینی که از واژگان انتزاعی بهره برده‌اند حدود ۱۶٫۶٪، عناوینی که از طنز بهره برده‌اند و عناوینی که بارقه‌هایی از طنز در آن‌ها دیده می‌شود و به عبارت بهتر، عناوینی طنزآمیزند حدود ۱۰٪ هستند.

۱۶۰ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

در داستان‌های دوره دوم (۱۳۴۲-۱۳۵۷ ه.ش)، بیشتر عناوین به موضوعات مربوط به شهرنشینی و زندگی طبقه متوسط و قشر کارمند و پی‌آمدهای زندگی مدرن چون اصالت-باختگی و بحران هویت تعلق دارند که حدود ۷٪ هستند. عناوینی با تأثیرات اقلیم که گویا اشاره‌ای به انقلاب سپید و طرح اصلاحات ارضی داشته باشند حدود ۸,۳٪ هستند. همچنین عناوینی که برگرفته از ورود ناگهانی تمدن غرب و واژگان بیگانه به داستان‌نویسی ایران دیده می‌شود حدود ۱,۶٪ هستند. بنابراین از مجموع حدود ۱۲۰۰ عنوان داستان، ۵۶٪ از انتخاب عناوین داستانی به نوعی به شرایط اجتماعی و سیاسی خلق اثر اشاره دارند.

کتاب‌نامه

- آلن، گراهام (۱۳۹۷)، *بینامتنیت*، تهران: نشر مرکز.
- بخیت، فاطمه (۱۳۹۲)، «بررسی تطبیقی دلالت عنوان در شعر شش شاعر فارسی و عربی معاصر (نیمه، شفیع کدکنی، سیاب، مقالح و درویش)»، راهنما: سعید بزرگ بیگدلی، پایان‌نامه دکتری، تهران: دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- پوینده، محمد جعفر (۱۳۸۱)، *جامعه‌شناسی رمان*، تهران: نشر گیسوم.
- دستغیب، عبدالعلی (۱۳۸۳)، *کالبدشکافی رمان فارسی*، تهران: انتشارات حوزه هنری.
- سپانلو، محمد علی (۱۳۸۷)، *نویسندگان پیشروی ایران*، تهران: نگاه.
- سمیعی، احمد (۱۳۷۴)، «*رمان و جامعه*»، مجموعه مقالات نخستین سمینار بررسی رمان در ایران، ویراستار: حسین پاینده، تهران: دفتر مطالعات ادبیات داستانی.

۱۶۱ تحلیل «عنوان‌گذاری» داستان‌های فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷ ه.ش) با رویکرد جامعه‌شناختی (خوش‌حساب و همکاران)

صادقی شهپر، رضا و رشیدی، فریبا (۱۳۹۹)، «شیوه‌های نام‌گذاری عنوان‌ها و شخصیت‌های داستانی در داستان‌های معاصر»، *سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی*، شماره ۵۳، صص ۱۸۱-۲۰۴.

عبداللهیان، حمید (۱۳۸۰)، «شیوه‌های شخصیت‌پردازی»، *ادبیات داستانی*، شماره ۵۴، صص ۶۲-۷۰.

عسگری حسنکلو، عسگر (۱۳۹۴)، *جامعه‌شناسی رمان فارسی*، تهران: انتشارات نگاه.

فتوحی، محمود (۱۳۹۱)، *سبک‌شناسی (نظریه‌ها و رویکردها و روش‌ها)*، چ ۱. تهران: نشر علمی

فلاح قهرودی، غلامعلی و صابری تبریزی، زهرا (۱۳۸۹)، «تقیضه و پاردی»، *مجله پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان*، شماره ۴، صص ۱۷-۲۲.

قاسمی دورآبادی، طاهره (۱۳۹۵)، «بررسی تاریخی عنوان‌گذاری در ادب فارسی (با تأکید بر شعر معاصر)»، راهنما: علی محمدی. پایان‌نامه‌ی دکتری، همدان: دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا.

گری، مارتین (۱۳۸۲)، *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، ترجمه منصوره شریف‌زاده، تهران: نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

میرصادقی، جمال (۱۳۷۶)، *ادبیات داستانی*، ج سوم، تهران: نشر سخن.

میرصادقی، جمال (۱۳۸۳)، *داستان و ادبیات*، ج اول، تهران: انتشارات آیه مهر.

میرعابدینی، حسن (۱۳۸۷)، *صدسال داستان‌نویسی در ایران*، ج ۱ و ۲، تهران: نشر چشمه.

میرعابدینی، حسن (۱۳۹۲)، *تاریخ ادبیات داستانی*، تهران: نشر چشمه.

۱۶۲ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

ولک، رنه و آستن، وارن (۱۳۷۹)، *نظریه ادبیات*، ترجمه ضیاء موحد و پرویز مهاجر، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

یاحقی، محمد جعفر (۱۳۷۸)، *جویبار لحظه‌ها*، تهران: حامی.